

O HRASTOVIH ŽUPANIJE BELOVARSKJE.

NAPISAO

LJ. VUKOTINVIĆ.

*Na po se štampano iz XXII knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije
znanost i umjetnosti.*

U ZAGREBJ

U ŠTAMPARIJI DRAGUTINA ALBRECHTA

1878.

Mitrov

Godine 1867 bio sam nješto više pazke posvetio hrastom hrvatskim, znajući da imade u prostranih dubravah i lugovih podosta hrašća, koje jošte poznato nije, te mi je zbilja pošlo za rukom u obližnjih šumah, kod kojih sam obitavao više godinah, pronaći jednu sasvim novu vrst, koju sam opisao, nazvao i publicirao u Radu jugoslavenske akademije godine 1868 knjizi II pag. 46 pod imenom *Quercus filipendula*.

Istu ovu vrst po meni opisanu opazio je takodjer mal da ne u isto vrieme revni i na glasu stojeći botanik i čuvar botaničkoga kabineta na muzeju peštanskom Viktor Janka, kad je po Banatu i doljnjo-slavonskih šumah putovao. Nova dakle ova vrst hrastova time je potvrđjena, jer se izkazalo, da je razprostranjena daleko, da nije samo igra i nestalna kakova forma, nego upravo zajamčena prava vrst, koja se medju naše hrvatsko-slavonske hrastove primiti može.

Tim ohrabren zaželio sam moja iztraživanja nastaviti; nu budući, da nije tako lahko doći u poveće šume onda, kad se hrast resi u rano najme proljetno doba, ili kasnu jesen, kada žir dozrieva, to je i moja želja ostala neizpunjena dulje vremena. Medjutim slučaj mi sretno posluži. Dočuh najme, da g. Ettinger nadšumar bivše krajine belovarske posjeduje oveću sbirku hrastovah, koju želi nekamo predati, za da se pregleda i razsudi, ima li šta valjana u njoj?

Sastav se kašnje s g. Ettingerom, koj se je za sada u Zagrebu nastanio, umolih ga, da mi tu sbirku prepusti u svrhu, da ju pregledam, i ako šta u njoj nova nadjem, da opišem i na javnost iznesem.

G. Ettinger prihvati dragovoljno ponudu moju, te mi izruči svoju sbirku, koju je on, kako mi reče, tečajem mnogoljetnoga svoga službovanja kupio.

Sbirka Ettingerova sadržava hrastove iz raznih šumah sadašnje Belovarske županije. Lišće je liepo sprešano, osušeno, podpuno sadržano i brojevi označeno; pridano je ime hrvatsko, navedeno vrijeme, kada žir dozrieva i šuma gdje drievio raste; osim sbirke lišća nalaze se još i tri sandučića, gdje su u predielih označenih sa istovetnim brojevi ponamješteni žiri sa kapticami i sa petiljkami, kako kojemu žiru spadaju, dugimi ili kratkimi.

G. Ettinger je prije više godinah, najme godine 1866 sbirku istovetnu poslao bio u Beč glasovitomu botaniku i specijalisti dru. Todoru Kotschyu, da ju pregleda i svoj sud o njoj izreče, — nu nemila sudbina stigne na skoro dra. Kotschya, te je, vrativši se iz Orienta, gdje je hrastove tamošnje iztraživao, u Beču umro. Prije smrti svoje pregledao je ipak sbirku Ettingerovu, pak je pobilježio opazke svoje i naznačio one hrastove, za koje je Ettingera zamolio, da mu ih pošalje još jedanput i u nješto većem broju. Hvalio je tu sbirku i veli u svom pismu „Dieje Eichen Sammlung ist von Interesse“. —

Kad je sbirka ova meni u ruke došla, pobrinuo sam se, da ponajprije proučim ona botanička djela, koja sadržavaju što više opisah o hrašću. Djela ova su sliedeća: Reichenbach flora excursoria; Koch Synopsis Florae Germanicae & Helveticae. Visiani Flora dalmatica. Sturm Flora Deutschlands. De Candolle Prodromus. Griesebach Spicilegium Florae Rumelicae. Hausmann Flora Tyrol's. Dr. F. Schur. beiträge zur Kenntniss der Eichen Siebenbürgens. Oester. bot. Zeit. 1857. Heufl Quercus Banatus; Dr. Th. Kotschy Die Eichen Europas und des Orients. Kitaibeliana Reliquiae Aug. Kanitz. Diagnosen der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefässpflanzen v. Dr. Aug. Neilreich.

Moram medjutim iskreno izpovjediti, da nisam našao željene ubaviesti, nu nisam je niti mogao naći, jer ono što je kod nas osobita i nova, nisam u nijednome od gori rečenih djelah našao, — naravski, jer je tamo opisano samo ono, što je poznato, a ne ono, što nije poznato. Okolnost ova me je još većna osvjedočila ob istini, koju su mnogi botanici izrekli, da najme ima u Hrvatskoj i Slavoniji još puno hrastovah, koje nitko dosad još nije proučio dovoljno, ni točno opisao.

U tú svrhu polažem evo malene trudove moje, nebi li time nedostatak naknadio i koju prazninu izpunio.

Ord. CVIII. Cupuliferae Rich. bot. med. edit. germ. p. 187.
Quercineae Juss. dict. sc. nat.

Flores monoici; masculi amentacei. Amentum cylindricum, vel subrotundum, e bracteis (squamis) compositum. Perigonium 8 vel 6—4 fidum. Stamina 5—20 et plura, perigonio vel bractee inserta. Antherae biloculares, birimosae. Feminei solitarii vel plures aggregati vel spicati. Perigonium ovario adnatum limbo denticulato, saepe evanescente. Ovarium 2—6 locale, loculis 1—2 ovulatis, ovulis pendulis. Stigmata 2—6 basi saepe connata. Involucrum varium post anthesim excreşcens, pericarpia obtegens, aut fovens, saepe fructum spurium referens. Nux abortu uni-locularis, uni-sperma. Embryo rectus, radícula hilum spectante.

Quercus L. g. 1070. Koch. Syn. fl. germ. & Helv. parte II. pag. 736.

Mas. Amentum. Perigonia sessilia, 5—6 partita. Stamina 5—9. Fem. Flores in axilla squamae deciduae. Involucrum ex foliolis minutis, serius in cupulam confluentibus. Perigonium minutum superum. Styl. 1. Stigmata 3. Pericarpium immaturum 3-locale, loculis 2 ovulatis. Nux matura uni-ocularis, unisperma.

a) Folia decidua.

Prva i jedna od najglavnijih vrstih hrašća u Hrvatskoj je:

Quercus sessiliflora Smith; Martiny. Kotschy: die Eichen des Orients und Europas tab. XXXII. — Synonima: Q. sessilis, Ehrhardt. Q. Robur, b. L. Q. Robur, Roth. Hrast gradun.

Budući da ćemo u ovoj razpravi napomenuti više promjenakah, koji spadaju na ovu vrst, budući da imade takodjer i takovih promjenakah, koji se odlikuju osobitimi opažanja vriednimi znakovi, to ćemo ponajprije opisati glavnu vrst, s kojom doli opisane stoje što u užju što daljnju u savezu.

Q. sessiliflora Sm. Arbor excelsa trunci diametro 4—6 pedali. Cortex rimoso-rugosus, obscurus griseo-fuscus. Rami subflexuosi comam insignem formantes, ramuli ex fusco canescentes glabri nitidi. Gemmae minorum ovatae, ramentis multis cinctae.

Folia 2—4½ pollices et ultra longa, 1¼—2½ et ultra pollices lata, petiolata, petiolo 1—1½ pollicem longo. Lamina novella obscure flavo-virens, tenuis, parce pubens; adulta ovata, basi abrupte

plumb.

* *stump*

Na ovome varietetu karakterističan je žir, koji je dobroano dug, na obe strane saužen a na jednoj osobito poput kose prikružen i prema vršku šiljast; kapica mu je duboka, vrčasta, a ljuške riedke, široke.

XX. *Quercus pedunculata* Ehr. — Var. *leptocarpa*
Vuk. Lužnjak tankoviti.

Folia oblongo-cuneata, brachiloba, sinubus plurimum arrectis; divergentibus; lobulis acutiusculo-rotundatis aut minute emarginatis.

Fructus graciles; cupula cyatiformis gracilis, tomentella; squamis planis, basi lato ovalibus, omnibus patulis, margine crenatulo; glans minuta, cylindracea; utrinque attenuata, umbonato retusa, cupula ter, quaterve longior, stylo brevi mucronata. Arbor conspicua; flores ignoti.

Provenit in sylva Velika in Comitatu Belovarensi. Legit Ettinger. Slika XIV.

List dugoljasto-klinast, malokrpast, veruge većom stranom osovne, razilazne, krpice šiljasto-prikružene ili sićušno izrezane.

Plod majušan; kapica peharasta, majušna, pustenasta; ljuške ravne, na podini široko-jajaste, svekolike odmaknute, okrajak sitno urezan; žir malen, valjast, na obe strane utančen, pupkasto-utišnjen, tri četiri put dulji od kapice. Drievero veliko.

List je nepravilan; žir je prema ostalim vrstima mnogo manji; u svakom obziru razmjerja svoga i na sebi i na kapici tanano-vitak; ovaj karakter je tim znatniji, što je u ostalom drievero jako i ugledno.

Osim ovih sada napomenutih novih vrstih i promjenakah imade u sbirci Ettingerovoj pravoga Graduna, *Q. sessiflora*, kako je gori u početku razprave ove opisan; zatim ima Graduna sa okrugljastim i širjim lišćem, varietet najme *Q. sessiliflora ovalifolia*; imade nadalje Medunca *Q. pubescens* Willd. forma genuina; Lužnjaka *Q. pedunculata* takodjer forma genuina, napokon *Q. Cerris* L. i *Q. austriaca* Will., rani najme i pozni Cer.